TALLINNA LINNATEATER

KARUSSELL

LE MANÈGE

AUTOR **FLORIAN ZELLER**
PRANTSUSE KEELEST TÕLKINUD **ANU LAMP**

Teose esitusõigusi vahendab Eesti Teatri Agentuur.

Kavalehe koostas Triin Sinissaar.
Kujundus Unt/Tammik ja Katre Rohumaa.
Kujunduses on kasutatud lavastuse plakati fotot.
Paber: sisu 100g Pergraphica Rough Natural (IGEPA),
kaaned 300g Keaykolour Pastel Blue.

LAVASTAJA	**ANU LAMP**
KUNSTNIK	**KRISTJAN SUITS**
KOSTÜÜMIKUNSTNIK	**RIINA PÕLDROOS**
KEHATÖÖ	**EVE MUTSO**
HELILOOJA JA MUUSIKALINE KUJUNDAJA	**MARGO KÕLAR**
VALGUSKUNSTNIK	**FREDI KARU**
ETENDUSE JUHT	**KRISTIINA JALASTO-KALLAS**

Esietendus 10. oktoobril 2025 Taevasaalis
Etendus on ühes vaatuses.

OSADES

NICOLAS	**PRIIT PIUS**
MARIE	**MAIKEN PIUS**
STÉPHANE	**ALO KÕRVE**
ADELINE	**SANDRA UUSBERG**

le manège (prantsuse k)	karussell, atraktsioon
	tsirkuseareen
	maneež
	riugas, mäng, mahhinatsioon, võte, kavalus, kelmus, manööver

FLORIAN ZELLER

Florian Zellerist on viimase kahe kümnendi jooksul kujunenud üks edukamaid tänapäeva prantsuse näitekirjanikke, kelle tekste tõlgitakse ja mängitakse nii Euroopas kui ka Ameerikas. Tema teosed, mis keskenduvad sageli armu- või perekondlikele suhetele, tõe ja vale vahekorrale, mälule, aja kulgemisele ja reaalsuse haprusele, on tuntud oma psühholoogilise pingestatuse ja isikupärase kirjutamislaadi poolest, mis nihutab alatasa vaataja taju ja arusaama toimuvast, tehes seda argises keeles ja realistlikus olustikus. Oma loomingulisteks mõjutajateks peab Zeller ise Harold Pinterit ja Eugène Ionescot. Zeller on ka tunnustatud proosakirjanik, lavastaja ja filmitegija. 2023. aastal pälvis ta Auleegioni ordeni, mis on Prantsusmaa kõrgeim teenetemärk.

Florian Zeller sündis 28. juunil 1979 Pariisis, keskmisena pere kolmest lapsest. Insenerist isa töötas Saksamaal, niisiis kasvas Florian ema ja vanaemaga. Õhkkonda, mis nende kodus valitses, on Zeller ise nimetanud esoteeriliseks. „Ma sain kirjandushariduse väga noorena, aga mitte raamatute kaudu," jutustas ta 2017. aastal intervjuus Prantsuse ajakirjale Vogue. „Minu ema ennustas tarokaartide järgi. See oli tema amet – üks mitmetest – ja minu silmis oli see lugude jutustamise harjutus. Mitte tingimata ilukirjanduslike juttude, aga ilmselgelt oli meie kodu koht, kus räägiti lugusid. Ja minu ema rääkis suurepäraseid lugusid. Jälgides lapsena, kuidas ta inimestele kaartide põhjal jutustas, hakkasin ma endalegi üllatuseks ka ise lugusid välja mõtlema."

Lapsena kannatas Zeller astma käes ja sattus seetõttu korduvalt haiglasse, 15-aastasena tabas teda nii ränk astmahoog, et ta vajus koomasse. Seda on ta ise pidanud määravaks hetkeks oma elus. „Pärast seda ei näinud ma elu enam läbi samade prillide, samal moel nagu enne," on ta öelnud. „Ma arvan, et see oli hetk, mil minu ellu saabusid muretsemine ja kirjutamine."

2001. aastal lõpetas Zeller õpingud Pariisi Politoloogiainstituudis ja sai kirjandusõpetaja kutse. Aasta hiljem avaldas ta oma debüütromaani „Les Neiges artificielles" („Kunstlumi"), mis pälvis kohe tähelepanu ning tõi talle Hachette'i Fondi noore talendi preemia.

Sellele järgnesid 2003. aastal „Les Amants du n'importe quoi“ („Armukesed või midagi niisugust“) ning 2004. aastal Lääne ja islamimaailma suhteid lahkav „La Fascination du pire“ („Kurjuse võlu“), millega ta pälvis maineka kirjandusauhinna Prix Interallié ja oli nomineeritud Prix Goncourt'ile. 2006. aastal ilmus „Julien Parme“ ja pärast pikemat pausi, 2012. aastal „Jouissance“ („Nauding“), mis on lugejale kättesaadav ka eesti keeles („Elu on nauding“, tõlkinud Jana Porila, Eesti Raamat 2014).

Hilisemates intervjuudes on Zeller end oma algusaastate romaaniloomest distantseerinud, kinnitades, et see kuulub tema jaoks minevikku ja ta ei tunne end enam oma esimestes teostes ära. Kirjanik, kes nooremas eas kaldus melanhooliasse ja murelikku sündusse, leidis teatris enda jaoks rõõmu, mille olemasolu ta polnud osanud aimata.

„Mind paelus toona jäägitult romaanide kirjutamine ja ma avastasin teatri peaaegu juhuslikult,“ ütles ta 2015. aastal Briti ajalehele Evening Standard antud intervjuus. „Mul paluti kirjutada libreto ühele ooperile. Ma armastan väga muusikat, niisiis mõtlesin, et see oleks omalaadne randevuu muusikaga. Ma ei teadnud, et tegelikult on see randevuu teatriga.“ Sealtpeale pühendus Zeller mitmeteks aastateks teatrile: „Võib-olla on see minu jaoks tegelikult ainus olukord, kus publikul on hing, konkreetne hing selleks õhtuks – ja ma ei oska isegi täpselt öelda, miks, aga see liigutab mind. Mida te sel ühel õhtul näete, ei kordu enam kunagi, see on miski, mis haihtub. Ja lõpuks, kui kõik plaksutavad, on see ühtaegu nii tänu kui ka hüvastijätt millegagi, mis ilmus ja kadus. Väga lühikeseks hetkeks jagasid need inimesed omavahel midagi, mis pidigi algusest peale kaduma. Niisiis ühendab meid kõiki tõsiasi, et mingis mõttes oleme me eimiski.“ Kui romaanide kirjutamine on Zelleri sõnul üksildane töö, siis näidendite kirjutamine seda ei ole. „Sa ei ole juba algusest peale üksi, sest näed pidevalt näitlejate nägusid oma vaimusilma ees. See on võimalus näha midagi suuremat kui sa ise,“ on ta väitnud.

Oma esiknäidendi „L'Autre“ („Teine“) kirjutas Zeller 2004. aastal, järgnesid „Le Manège“ („Karussell“; 2005), „Si tu mourais“ („Kui sa sureksid“, 2006 – Prantsuse Akadeemia Noore Teatri Preemia), „Elle t'attend“ („Ta ootab sind“, 2008) ja „La Mère“ („Ema“, 2010).

Eesti teatriüldsus avastas Zelleri enda jaoks 2016. aastal, mil mõnekuise vahega jõudis lavale kaks tema kirjutatud näitemängu – Roman Baskin (MTÜ Kell Kümme) tõi pealkirja „Tõde ehk Valetamise meistriklass“ all välja näidendi „Tõde“ („La Vérité“, 2011, tõlkinud Kadi Herkül), ning Theatrumis esietendus Maria Petersoni käe all „Isa“ („Le Père“, 2012, tõlkinud Eva Eensaar). 2018. aastal esietendus samuti kaks lavastust, Tallinna Linnateatris „Mineku eel“ („Avant de s'envoler“, 2016), mille tõlkis Kadi Herkül ja lavastas Taevalaval ehk praeguses Taevasaalis Hendrik Toompere, ning Eesti Draamateatris „Tunnike rahu“ („Une heure de tranquillité“, 2013), mille tõlkis Indrek Koff ning lavastas Robert Annus.

„Mineku eel“ Tallinna Linnateatris. Lavastaja Hendrik Toompere, kunstnik Jaanus Laagriküll. Fotol: Naine – Ursula Ratasepp, Anne – Elisabet Reinsalu, André – Andrus Vaarik, Élise – Sandra Uusberg, Madeleine – Anne Reemann.
Foto: Siim Vahur.

Florian Zelleri näidendite hulka kuuluvad veel ka „Le Mensonge“ („Vale“, 2014), “L’Envers du décor“ („Kulisside taga“, 2016) ja „Le Fils“ („Poeg“, 2018).

Mitmed Zelleri näidendid moodustavad temaatilisi paare või gruppe. Komöödiale „Tõde“ sekundeerib „Vale“, kus autor on toonud mängu samad tegelased, aga esitab loo teistsugusest vaatepunktist. Omamoodi triloogia vanuse, mälu, mälestuste ja dementsuse teemal moodustavad „Isa“, „Ema“ ja „Poeg“, samuti on mõtteliselt seotud „Isa“ ja „Mineku eel“.

„Isa“ eest on Zeller pälvinud Molière’i auhinna, mida peetakse Prantsusmaa olulisimaks teatripreemiaks, samuti oli see teos nii Olivier’ kui ka Tony auhinna nominent parima näidendi kategoorias.

Zeller eitab, nagu rajaneksid tema näidendid isiklikel mälestustel ja kogemustel ning ta ei pea seda vaataja seisukohast ka oluliseks. „Tähtis on see, et publikule jääks mulje, nagu ma räägiksin nende endi kogemustest,“ kinnitas ta 2017. aastal intervjuus väljaandele The Stage. „Ma kirjutan sellisel viisil, nagu nähakse und. Kui sa magad, siis sa ei ütle ju endale: „Nii, see osa siin viitab sellele.“ [---] Püüan alati tuua sisse mingi kahtluse. Püüan ehitada väikeseid labürinte, kus vaatajal tuleks endal teed leida. Sa saad juba tõele jälile, aga niipea, kui sulle tundub, et saad sellel sabast kinni, muudab see kuju ja libiseb sul sõrmede vahelt minema.“ Vajalikuks peab Zeller teatris ka koomilist elementi: „Minu jaoks on naer midagi sügavat. See ei ole vähem tõsine kui miski muu. Minu meelest on draama ja komöödia kirjutamine täpselt üks ja

seesama. Ainult maitsenüanss on erinev.“

Zelleri uusim näidend, mille prantsuskeelne pealkiri on „Des trains à travers la plaine“ („Rongid üle tasandiku“), esietendus 2022. aastal Londonis pealkirja all „Forest“ („Mets“).

Viimastel aastatel on Zeller suundunud peamiselt hoopis filmimaailma. 2020. aastal tegi ta oma esimese režissööritöö. See põhines tema enda näidendil „Isa“, peaosades olid Anthony Hopkins ja Olivia Colman ning esilinastus toimus Sundance’i filmifestivalil. „Isa“ filmiversioon saavutas erakordse menu. Stsenaariumi kirjutas Zeller kahasse Christopher Hamptoniga ning nad võitsid selle eest nii Oscari kui ka BAFTA. Koostöö Hamptoniga jätkus ja nad kohandasid kinoekraanile näidendi „Poeg“, mis esilinastus aastal 2022 Veneetsia filmifestivalil, peaosades Hugh Jackman, Laura Dern ja Vanessa Kirby. 2026. aastaks on välja kuulutatud mängufilm „Bunker“ („Punker“) Penelope Cruzi ja Javier Bardemiga.

KATKENDEID OLIVIER CELIKI ARTIKLIST „KAOTATUD ILLUSIOONID“

Tõlgitud eessõnast **Florian Zelleri** kogutud näidendite 1. köitele (L'Avant-Scène théâtre, 2012)

Tema näidendid on vormilt üllatavalt klassikalised. Neis ei leidu tüpograafilist koketeerimist, millega kaasaegsed tekstid on sageli üle kuhjatud. Neist ei ole mõtet otsida keelelisi leiutisi, lingvistilisi eksperimente, piirsituatsioone ega vormikeskset kirjutamist. Ja ongi hea, sest just teatri traditsioonilisi tavasid austades suudab Florian Zeller neid eirata ja tuua läbiproovitud olukordade keskmest esile ootamatuse. Mängides dramaturgiliste koodide mängu, uuendab ta neid. Ilma kärina ja mürinata, ilma seda kõva häälega kuulutamata, aga muljetavaldava efektiivsusega.

Kasutades kõige sagedamini tegelaste omavahel ära vahetamist („Karussell“, „Ema“, „Isa“) või lõhkudes jutustuse lineaarse arengu struktuuri („Ta ootab sind“, „Ema“, „Isa“), kuid samal ajal säilitades oma tekstides

relvitukstegeva realistlikkuse, loob autor nihkeid, mis haaravad lugeja või vaataja vahetult endaga kaasa, asetanud ta omalaadsesse vahepealsesse seisundisse, peaaegu hüpnootilisse kujutlusse intiimsest läheduset. Selline võte, mis annab Florian Zelleri näidenditele nende dramaatilise ja sügavalt melanhoolse tonaalsuse, toimib üllatavalt hästi isegi rakendatuna žanritele nagu vodevill („Tõde“), kuigi viimane ei talu pealtnäha justkui ühegi elemendi lisamist, mis võiks situatsiooniahela kulgemise täpsust ja mehaanikat takistada.

See pole aga meetod ega kirjutamisretsept. Autoril on igal juhul olemas kunstiline nõudlikkus ja siirus, mis juba iseenesest veenaks. Aga tema tekstidel on oma käekiri, mis, nagu harva juhtub, moodustab näidendite tõelise dramaatilise liikumapaneva jõu. Sellest vaatenurgast on tegu puhta teatriga, kus tegevus sünnib sõnast, ilma mingite kunstlike nippideta.

Ja nimelt sõna dramaatilises jõus peitubki tema tööde vägi. Selles mõttes ei ole tegemist psühholoogilise teatriga. Pigem on see, kui nii võib öelda, korraga reaalsusest irdu ja realistlik. Me ei tea tema tegelastest kunagi rohkem kui eesnime ja vanust, vahel ka ametit, kuid see viimane võib olla paika pandud üksnes üleüldise viitena lavakujundust ja misanstseeni puudutavates nappides remarkides. Oluline pole mitte iga tegelaskuju isiklik teekond, vaid haarata tuleb tema verbaalset suhet teisega, samas kui teine on sageli tema enda teine mina.

Sellegipoolest pole see mingi fantoomide teater, kus puuduks lihalikkus või tegelikkus. Jah, tegelased ei puuduta teineteist kunagi. Kuigi seal puudub erootika või sensuaalsus, on ainsaks teemaks ometi armastus, mille umber keerlevad kõik vestlused. Näiteks on tegelased sageli veini-, viina- või viskisõbrad, mis köidab neid elu ja kehaliste naudingute külge, ning alkohol mängib siin lisaks vahetalitaja või dialoogi algataja rolli. Ja omavahel vahetatud sõnade kaudu lähenevad tegelased kobamisi oma siseelu käänakutele, tormavad enese teadmata valusatesse kuristikesse või upuvad lahknevustesse.

Iga sõna toob oma algses ambivalentsuses esile lõpmatult peenekoelisi tähenduste variatsioone, mis meenutab Nathalie Sarraute’i virtuooslikku näidendit „Pour un oui ou pour un non“ („Jah-i pärast või ei pärast“). Iga sõna on nagu pöördepunkt, kust näidend võib uue tonaalsuse võtta. Oleme alati piiri peal, ripume alati nende sõnade küljes, mis on nii lihtsad, et muutuvad sellest paljutähenduslikuks, seisame alati silmitsi nende mitmetahuliste tõlgendusvõimalustega: kuidas mõista näiteks selle tingivas kõneviisis antud pealkirja täpset tähendust: „Kui sa sureksid“ ...?

Zelleri näidendid, mis ärkavad ellu puhtalt tänu autori kirjutamislaadile, tekitavad pidevat pinevust ja ärevust. Lugejad ja vaatajad, keda suunatakse alatasa tegelema omaenda fantaasiate ja murekohtadega, leiavad nendega loomuliku klapi. Lavastajad omakorda on sunnitud valima mingi tähenduse ja asuma kellegi poolele, et pakkuda konkreetset tõlgendust, isegi kui

selle käigus võib teelt kõrvale kalduda. Proovide kestel tuleb neil mõõtu võtta nende tekstide kogu keerukusega, mis seletab vähemalt osaliselt vaimustust, mida see salapärane teatriloome, kus näidendid pidevalt omavahel suhtlevad, meis äratab.

*

Need [näidendid „Teine“ ja „Karussell“] on kaks katsetust asetada mõned tegelaskujud armuelu lävele sümboolses ja rikutud mängus, mille eesmärk on testida tegelaste armastuse tugevust. „Teises“, mis on korraga abstraktne ja kirglik ning tõukunud paljuski Marivaux’st ja Saganist, on näidendi mootoriks mäng ise. Laual on ühelt poolt reeglid ja emotsionaalse turvalisuse tagatised, aga samas ähvardavad neid tegeliku elu kontrollimatud impulsid ja ebastabiilsed tunded. Mäng on lahutamatu osa ka „Karussellist“, kus tegelased pidevalt vahetuvad, paisates nad tärkava armastuse keeristesse ja meeleheite küüsi. Need kaks näitemängu, milles võib hoomata üllatavat küpsust kirjaniku kohta, kes oli neid luues vaevalt 25-aastane, näivad peegeldavat otseselt autori enda eksistentsiaalseid küsimusi.

*

Florian Zelleri teatritekstid kajastavad paarisuhteid ja nende paradokse. Kõigis tema näidendites on armastajapaar allutatud mõttele, et kooselu on korraga tingimata vajalik ja põhimõtteliselt võimatu. Seda ei saa eksisteerida, aga see peab eksisteerima. See on mina elementaarne osa. Me ju teame, et Florian Zelleri puhul tähendab üksi olemine seda, et sind ei ole üldse olemas. See, kes loobub abielust, on mõistetud üldse mitte elama, nagu näiteks vend näidendis „Ta ootab sind“, heitlik tegelaskuju, kelle muudavad tahtejõuetuks tema üksindus ja keeldumine oma elu kellegagi jagada.

Neis näidendeis ei näe me paari kunagi oma õnne tipul, vaid kriisimomendil. Tekkiva paari kriis või laguneva paari kriis. Meelde tuleb Ciorani radikaalne skeptitsism ja tema armastuse demüstifitseerimine. Meelde tulevad Strindberg, „vaimse märterluse“ teoreetik, kes ütles, et „armastus on teisele löödud nartsissistlik haav“ ja tema näidend, mis juhuse tahtel kannab samuti pealkirja „Isa“. Kummaline sarnasus pessimistlikus nägemuses inimelust, isegi radikaalne trots teise vastu, isegi nending, et see jagatud elu on määratud nurjumisele. „Abikaasad on mõistetud veristama end okastega, tahtes noppida roose,“ kirjutas rootsi dramaturg oma „Kloostris“ ...

Näib, et kõiki Florian Zelleri näidendite motiive saab tõlgendada vastavalt sellele kalgi reaalsuse mõõdupuule. Kui paarisuhe ebaõnnestub, kui enese otsimine teises inimeses viib paratamatult ummikusse, siis on see teater maskimäng, julm mäng, mis hägustab piire vale ja tõe, tegelikkuse ja kujutluse vahel.

Trupp lavastuse plakati fotosessioonil. Foto Siim Vahur.

TÖÖRÜHM

LAVASTUSJUHT **Mart Saar**

TEHNIKAJUHT **Villu Jõgi**

ETENDUSTEENISTUSE JUHT **Marti Tärn**

DEKORATSIOONID **Pärtel Tall, Helen Elbrecht, Madis Karbe, Roman Kuznetsov, Airi Look, Eva-Leena Mikson, Joosep Miikael Niitväg, Grete Saluste, Rene Vernik**

KOSTÜÜMID **Moonika Lausvee, Jaana Leib, Evi Lidenburg, Airiin Saar, Tiina Uibo, Sirje Kiil, Deevy Pukk**

HELI **Karl Erik Laas, Aleksandra Koel-Tsupsman, Tom Tristan Kidron, Rudolf Paul Korp, Arbo Maran, Indrek Tiisel**

VALGUS **Emil Kallas, Fredi Karu, Chris Kirsimäe, Kris-Kervin Mölder, Margus Sepman, Elerin Tõnne**

VIDEO **Tom Tristan Kidron**

REKVISIIT **Terje Kessel-Otsa, Margus Mänd, Liisa Tetsmann, Johanna-Elisabeth Tärno**

GRIMM **Anu Konze, Heldi Aun-Trepp, Enda Karimõisa, Annifrid Muda, Marika Paesalu**

RIIETAJAD JA KOSTÜÜMIDE HOOLDAJAD **Anneli Kõrvel, Õnne Meronen, Maris Mihašova, Külli Pavelson, Eha Vetevoog**

LAVA **Jasper Roost, Ilmar Aru, Taavet Borovkov, Marek Ivanov, Rein Jurna, Jaak Kaljurand, Jaan Kaljurand, Janek Koldekivi, Jarko Rahnel, Ando Tammsaar, Joosep Elias Tani, Ingvar Uski**

TEATRI PEANÄITEJUHT **Uku Uusberg**
TEATRI DIREKTOR **Mihkel Kübar**

TALLINNA LINNATEATRI TOETAJAD JA KOOSTÖÖPARTNERID

Tallinna Kultuuri- ja Spordiamet
Kultuuriministeerium

Eesti Kultuurkapital

HOOAJA PEATOETAJA **Utilitas**

SUURTOETAJAD **Espak, Nordecon, Premia Tallinna Külmhoone, Synlab**

TOETAJAD **ABC Motors, Advokaadibüroo COBALT, BABÉ, Dr. Hauschka, Euronics, Igepa, Medicum, MyFitness, Pariisi Vesi, OÜ Pro Beauté, Ühisteenused**

PUBLIKUT KOSTITAVAD **Paulig, Fazer Eesti, Marmiton, Reval Kondiiter**

TALLINNA LINNATEATER TÄNAB:
Tõnis Tallerma, Allar Sild, Jane Solman

LEIDA RAMMO LINNATEATRI FOND

Eesti Rahvuskultuuri Fondi juures tegutseva Leida Rammo Linnateatri fondi eesmärgiks on toetada Tallinna Linnateatrit ning tunnustada teatri loomingulist kollektiivi.

ANNETUSI SAAB TEHA:
Saaja: Sihtasutus Eesti Rahvuskultuuri Fond
Pank: EE672200221001101347 SWEDBANK
Selgitus: Annetus Leida Rammo Linnateatri fondi

Tallinna Linnateater
Lai 23, Tallinn 10133

linnateater.ee
facebook.com/linnateater
instagram.com/linnateater